

Renata Nadobnik

ORCID: 0000-0003-0895-3060

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Komunikowanie się podczas zagranicznych podróży na przykładzie pary językowej polsko-niemieckiej – ujęcie diachroniczne

Streszczenie

Niniejszy artykuł traktuje o sposobach porozumiewania się podczas zagranicznych podróży bez znajomości języka kraju docelowego. Podjęte badanie ma charakter diachroniczny i obejmuje różne rodzaje opracowań, począwszy od najdawniejszych wydanych drukiem (rozmówki językowe) po współczesne w formie narzędzi opartych na technologii cyfrowej (przenośne translatory mowy), służących do komunikowania się w typowych sytuacjach życia codziennego. Ze względu na obszerny materiał badawczy główna uwaga zostanie skupiona na oszacowaniu wartości użytkowej tego typu pomocy, w tym w szczególności na sposobach komunikacji, jakie one umożliwiają. Omawiane zagadnienie zostanie zilustrowane na przykładzie pary językowej polsko-niemieckiej, dla której nieprzerwanie od ponad 500 lat powstają coraz bardziej przyjazne użytkownikom narzędzia wspierające komunikację interlingwalną.

Słowa kluczowe: komunikacja, podróż, język polski, język niemiecki, ujęcie diachroniczne

1. Wprowadzenie

Udając się w zagraniczną podróż bez znajomości języka kraju docelowego, odczuwa się zwykle pewną niedogodność w obliczu komunikacji z rodzimymi użytkownikami. Pierwszymi opracowaniami, które ułatwiały porozumiewanie się, były (i są do dziś) rozmówki językowe. Te (najczęściej) dwujęzyczne (obecnie) konglomeraty tekstowe ewoluowały w miarę upływu czasu tak, aby sprostać potrzebom ich użytkowników. Na zachodzące zmiany w obrębie ich makro- i mikrostruktury znaczny wpływ miał postęp technologiczny, dzięki któremu zaczęły powstawać jednocześnie alternatywne narzędzia cyfrowe wspomagające komunikację interlingwalną. W niniejszym artykule na przykładzie pary językowej polsko-niemieckiej zostaną odtworzone (w dużym skrócie) zachodzące w tym zakresie zmiany, począwszy od pierwszych XVI-wiecznych

rozmówek polsko-niemieckich po współczesne przenośne translatory mowy. Ze względu na ramy objętościowe artykułu analizie zostanie poddany obszar wartości użytkowej tego typu pomocy, ze szczególnym uwzględnieniem sposobów komunikacji, jakie one umożliwiają. Tytułem uzupełnienia należy dodać, iż rozmówki dla pary językowej polsko-niemieckiej obchodziły niedawno jubileusz 500-lecia istnienia.

Dla zrozumienia mechanizmów związanych z przebiegiem procesu komunikacji w omawianym kontekście, zostaną przedstawione poniżej podstawowe rozstrzygnięcia terminologiczne w tym zakresie.

Komunikacja (z łac. *communicatio*) – w wąskim ujęciu – oznacza międzyludzkie porozumiewanie się za pomocą środków językowych i/lub pozajęzykowych, takich jak np. gesty czy mimika¹. W aspekcie funkcjonalnym w przebieg procesów komunikacyjnych – opisanych przez Karla Bühlera² czy Romana Jakobsona³ – wpisany jest udział *nadawcy* i *odbiorcy* komunikatu⁴. Elke Grundler⁵ nazywa ich odpowiednio *użytkownikiem języka 1* (niem. *Sprecher 1*) i *użytkownikiem języka 2* (niem. *Sprecher 2*), zakładając bidyrekcyjną zależność pomiędzy nimi wynikającą z takiego samego poziomu ich aktywności w interpretacji funkcji znaku językowego^{6,7}. Każde działanie komunikacyjne, zgodnie z przyjętym tu założeniem, jest więc celowym użyciem języka przez indywiduum albo dwa (lub więcej) indywidua w konkretnej sytuacji⁸. Przy tym środkiem bezpośredniej komunikacji (*face-to-face*) jest przede wszystkim język mówiony⁹, co zostało przedstawione graficznie przez Ferdynanda de Saussure, jak poniżej.

¹ *Lexikon der Sprachwissenschaft*, red. H. Bußmann, H., Stuttgart 2008, s. 346.

² K. Bühler, *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Stuttgart 1934, 1999.

³ R. Jakobson, *Linguistics and poetics*, [w:] *Style in language*, red. T. A. Sebeok, New York, London 1960, s. 350-377.

⁴ K. Bühler, *Sprachtheorie ...op. cit.*, s. 27.

⁵ E. Grundler, *Gesprächskompetenz – Ein Systematisierungsvorschlag im Horizont schulischer Bildungsstandards und Kompetenzen*, „Didaktik Deutsch“ 2008, nr 24, s. 53.

⁶ E. Grundler, *Kompetent argumentieren. Ein gesprächsanalytisch fundiertes Modell*, Tübingen 2011, s. 63-64.

⁷ W związku z tym znakowi językowemu przypisywana jest również funkcja konwersacyjna, zob. E. Grundler, *Kompetent argumentieren ...*, op. cit., s. 64.

⁸ L. F. Bachman, A. S. Palmer, *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests*, Oxford, New York, Athens et al. 1996, s. 61-62.

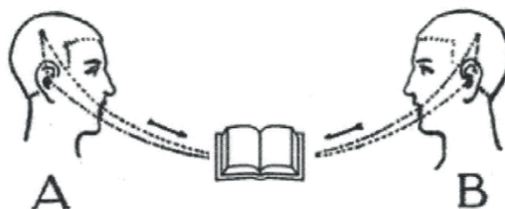
⁹ D. Nerius, *Graphematik/Orthographie*, [w:] *Kleine Enzyklopädie – deutsche Sprache*, red. W. Fleischer, G. Helbig, G. Lerchner, Frankfurt am Main 2001, s. 325.

Rysunek 1. Komunikacja werbalna *face-to-face*¹⁰

Istotnym czynnikiem warunkującym skuteczną komunikację jest zatem kompetencja językowa¹¹. Brak znajomości danego języka – w omawianym tu kontekście – może skutkować problemami w porozumiewaniu się.

Należy podkreślić, iż komunikacja może dokonywać się również poprzez produkty pisemne (niem. *schriftliche Produkte*), w których wypowiedzi językowe zostały utrwalone i w związku z tym mogą być wykorzystywane niezależnie od czasu i miejsca¹². Proces ten Peter Ernst zilustrował w oparciu o grafikę de Saussure’a poprzez dodanie symbolu książki, jak poniżej.

Rysunek 2. Komunikacja wspierana produktami pisemnymi¹³

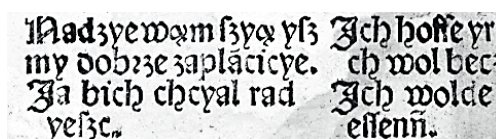
¹⁰ F. de Saussure, *Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft*, red. Ch. Bally et al., Berlin, New York 2001, s. 14.

¹¹ Na potrzeby tego opracowania kompetencja językowa jest rozumiana (w dużym uproszczeniu) jako znajomość języka na poziomie umożliwiającym podstawową komunikację w typowych sytuacjach życia codziennego. Ze względu na ograniczenia objętościowe artykułu termin ten nie zostanie tu rozwinięty. Więcej na ten temat m.in. w: F. Grucza, *Kulturowe determinanty języka oraz komunikacji językowej*, [w:] *Język, kultura – kompetencja kulturowa. Materiały z XII Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW (Zaborów, 5-8 listopada 1987 r.)*, red. F. Grucza, Warszawa 1992, s. 9-70, R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch. Die Geschichte der Textsorte von ihren Anfängen bis zur Gegenwart in kontrastiver Darstellung*, Hamburg 2019, s. 70-75).

¹² P. Ernst, *Pragmatik*, [w:] *Kanzleisprachenforschung. Ein internationales Handbuch*, red. A. Greule, J. Meier, A. Ziegler, Berlin, Boston 2012, s. 253.

¹³ *Ibidem*.

Opisany mechanizm oddaje istotę rozmówek językowych, które jako pierwsze medium służyły (i nadal służą) pomocą w skutecznym porozumiewaniu się bez znajomości języka¹⁴. Głównym komponentem tego typu opracowań są wzorce zachowań językowych charakterystyczne dla języka mówionego stosowane w typowych sytuacjach życia codziennego, nazywane *formułami rutynowymi*¹⁵ lub m.in. także *formułami komunikatywnymi*¹⁶. W rozmówkach są one zestawiane paralelnie, tj. w języku ojczystym użytkownika wraz z ich odpowiednikami w języku docelowym (por. Skan 1). Z tego względu rozmówki są nazywane również (przez ich autorów, m.in. Dawid-Pentzek i Yilmaz¹⁷) *tlumaczami w podróży* (niem. *Reisedolmetscher*).

Skan 1. Fragment pierwszych rozmówek polsko-niemieckich „Colloquia puerilia polono-germanica” (ok. 1520 r.)¹⁸

2. Rozmówki dla pary językowej polsko-niemieckiej w formie drukowanej

Na przestrzeni wieków najczęściej wykorzystywanym rodzajem opracowań wspierających komunikację w podróży były rozmówki wydane drukiem. Dla pary językowej polsko-niemieckiej ukazało się dotychczas ponad 250 tego typu opracowań¹⁹.

¹⁴ Rozmówki jako gatunek tekstu mają bardzo długą tradycję sięgającą starożytności. Jednym z pierwszych tego typu opracowań są grecko-lacińskie „Hermeneumata pseudodositheana” z III wieku (J. Pirożyński, *Nieznane rozmówki polsko-niemieckie z I. połowy XVI w. w zbiorach Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1980, nr XXX, s. 17).

¹⁵ H. Burger, *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin 2007, s. 36.

¹⁶ K. D. Pilz, *Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung, Begriffsbestimmung und Systematisierung unter Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache*, Göttingen 1978.

¹⁷ I. Dawid-Pentzek, E. Yilmaz, *Reisedolmetscher Polnisch (mit einer Tonkassette)*, Ismaning 1990.

¹⁸ *Colloquia puerilia polono-germanica*, Kraków ok. 1520. Opracowanie to zachowało się fragmentarycznie. Przytoczony fragment został pobrany ze strony internetowej Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=143980> [dostęp: 14.04.2021]. Dokładny rok wydania rozmówek nie jest znany. Wskazany tutaj za: H. Glück, K. Schröder, I. Pörzgen, M. Tkocz, *Deutschlernen in den polnischen Ländern vom 15. Jahrhundert bis 1918. Eine teilkommentierte Bibliographie*, Wiesbaden 2007: 3.

¹⁹ Nie licząc rozmówek przeznaczonych do celów specjalnych (więcej na ten temat: R. Nadobnik, *Sprachführer für besondere Zwecke (am Beispiel des Deutschen und des Polnischen)*,

2.1. Układ treści

Pod względem użytkowym pierwsze XVI-wieczne rozmówki polsko-niemieckie (np. „Colloquia puerilia polono-germanica”²⁰ czy „Eyn kurtze vnd gruntliche Vnderweisung”²¹ nie były zbyt praktyczne. Z jednej strony zawarte w nich środki językowe – w wymiarze ilościowym – były bardzo ograniczone²², z drugiej strony zaś układ ich treści był dosyć chaotyczny, gdyż trudno doszukać się w nich jasnego zamysłu w organizacji zestawionego materiału językowego²³. Niemniej w opracowaniach tych można odnaleźć pojedyncze sekwencje dialogowe (wg wzoru: pytanie – odpowiedź), jak w przykładzie.

Kto myefzka wtym domv. Wer wont yn dem hawfz.

Wthym domv miefzka || kufznyrfz. In dem haus wont eyn || kurfchner²⁴.

Niekiedy występują w nich również zestawienia kilku (najczęściej dwóch lub trzech) formuł rutynowych o charakterze wariantywnym (np. formuły powitalne/pożegnalne, formuły stosowane podczas kupna/sprzedazy towarów), jak w poniższych przykładach (Skan 2).

Wyelko mnye yeft.

Male mnye fzą.

Es ift [m]jir zu grofz.

Sie feyn myr zu kleyn.

Skan 2. Fragment rozmówek „Eyn kurtze vnd gruntliche Vnderweisung“ (ok. 1523)²⁵

„Lingwistyka Stosowana. Applied Linguistics. Angewandte Linguistik“ 2017, nr 23, s. 65-78, R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit., s. 417-463) i wielojęzycznych.

²⁰ *Colloquia puerilia polono-germanica*, Kraków ok. 1520, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doc-content?id=143980> [dostęp: 14.04.2021].

²¹ *Eyn kurtze vnd gruntliche Vnderweisung beider sprachen/zu reden vnd zu lesen Polnisch vnd Deutsch. Krotkie ij grvntowne Vkazanye ij navka/oboyey mowy mowić/ij czisc Polskye ij Nyemyeckye*, Wittenberg ok. 1523.

²² Pierwsze rozmówki polsko-niemieckie były w formie podręcznych broszurek i obejmowały tylko kilka stron tekstu.

²³ Na ten temat pisała również I. Maier, *Jako drogo fchynkvyq tho wino. Wie tewer fchenckt man den weyn. Ein wenig bekanntes polnisch-deutsches Gesprächsbüchlein aus dem ersten Viertel des 16. Jahrhunderts*, „Slovo: Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures“ 2003, nr 49, s. 10.

²⁴ Ibidem, s. 31. W opracowaniu Ingrid Maier, ibidem, zostało zawarte wydanie faksymilowe cytowanych tu rozmówek *Eyn kurtze vnd gruntliche ...* op. cit.

²⁵ Ibidem, cyt. za I. Maier, ibidem, s. 34.

Organizacja treści rozmówek jest obszarem kluczowym, gdyż wpływa na czas dostępu do środków językowych niezbędnych w danej sytuacji komunikacyjnej. Materiał językowy zawarty w rozmówkach polsko-niemieckich został pogrupowany tematycznie po raz pierwszy na początku XVII wieku w „Viertzig Dialogi” (1612)²⁶. Sporządzony w tym opracowaniu spis treści, nazwany „Register oder Ordnung diefer Gefpräch. Rejestr álbo porządek tych Rozmow”²⁷, zawiera ponadto numerację stron, co w znacznym stopniu przyspieszało osiągnięcie celu komunikacyjnego. Ta forma uporządkowania treści rozmówek zachowała się do dziś.

2.2. Wskazówki artykulacyjne

Do komunikacji przy pomocy rozmówek dochodziło i dochodzi nadal głównie poprzez odczytanie wybranej formuły konwersacyjnej/sekwencji dialogowej w języku obcym przez nadawcę komunikatu (ich użytkownika). Przy braku znajomości języka zadanie to nie wydaje się zbyt łatwe. Z czasem zalecano alternatywnie wskazywanie palcem wybranej sekwencji dialogowej²⁸, co znacznie upraszczało porozumiewanie się zarówno z perspektywy użytkownika rozmówek, jak i jego interlokutora.

Pierwsze wskazówki artykulacyjne dla niemieckich odbiorców rozmówek zostały podane w 1684 r. w rozmówkach „Die Deutsche und Polnische Dialogi”²⁹. Zawierają one krótkie, przystępnie sformułowane opisy sposobu wymowy wybranych polskich głosek, jak w poniższym przykładzie (Skan 3a).

**Das t kan nicht besser aufgesprochen
werden, als wenn man mit der Zungen über
die obene Zähne schlägt, als: tsstá, die
Gnade.**

Skan 3a. Przykłady wskazówek artykulacyjnych [w:] „Die Deutsche und Polnische Dialogi” (1684)³⁰

²⁶ N. Volckmar, *Viertzig Dialogi [...]*, Thorn, Dantzig 1612.

²⁷ Ibidem 1639, s. nienumerowana. Pisownia oryginalna oprócz kroju czcionki.

²⁸ Por. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit., s. 323.

²⁹ S. J. Malczowski [Malczowski], *Die Deutsche und Polnische Dialogi [...]*, Riga 1684.

³⁰ Ibidem, s. nienumerowana. Mimo przejrzystości wykorzystywanych w tym celu komentarzy, użytkownik rozmówek musiał je sobie przyswoić, aby sprawnie odczytywać wybrane treści rozmówek.

Ułatwienia dla Polaków wspomagające odczytywanie niemieckich tekstów pojawiły się po raz pierwszy w opracowaniu Jana Kraweckiego z 1906 r. („Rozmówki Polsko-Niemieckie do nauki języka niemieckiego zastosowane do potrzeb praktycznych”)³¹. Mają one formę kresek symbolizujących pauzę podczas odczytywania poszczególnych fragmentów tekstu, jak w przykładach.

„Dlaczego jesteście smutni? Wa-rum seid ihr trau-rig?“.

„Kto uprawia pole? Wer be-baut das Feld“³².

Innym sposobem fonetycznej rekonstrukcji wybranych treści rozmówek w języku obcym jest transliteracja polegająca na wykorzystaniu liter alfabetu języka ojczystego. Pierwszy raz tę formę transkrypcji w odniesieniu do polskich głosek zaproponowano w „Koch’s Sprachführer Mówisz Pan po Polsku?” z 1882 r.³³ (Skan 3b).

Schließe auch die Fensterladen!

Zamknij także okiennice (jam’fnij tãf’jä ofjän’niżã)!

Skan 3b. Przykłady wskazówek artykulacyjnych [w:] „Koch’s Sprachführer Mówisz Pan po Polsku?” (1882, 1902)³⁴

Polscy użytkownicy rozmówek zostali wyposażeni w tego typu wsparcie po raz pierwszy w opracowaniu „Logos’ Słówka, zwroty i rozmówki polsko-niemieckie”³⁵ (Skan 3c).

Po jakiej cenie
sprzedaje Pan(i)
te orzechy lasko-
we?

Zu welchem Preise
verkaufen Sie
diese Haselnüs-
se?

cū we’lchem praj’ze
ferkãu’fen zĩ dĩ’ze
hã’’zel-nü’sẽ?

Skan 3c. Przykłady wskazówek artykulacyjnych [w:] „Logos’ Słówka, zwroty i rozmówki polsko-niemieckie” (1910)³⁶

³¹ J. Krawecki, *Rozmówki Polsko-Niemieckie do nauki języka niemieckiego zastosowane do potrzeb praktycznych*, Rzeszów 1906.

³² Ibidem, s. 2.

³³ Potocki Fr. A., *Koch’s Sprachführer Bd. 12, Mówisz Pan Po Polsku? (Sprechen Sie polnisch?)* [...], Dresden, Leipzig 1882.

³⁴ Ibidem, również 1902, s. 202.

³⁵ „Logos’ Słówka, zwroty i rozmówki polsko-niemieckie z dokładną wymową, Kraków 1910.

³⁶ Ibidem, s. 17.

Mimo iż w oparciu o ten sposób artykulacji nie jest możliwe uchwycenie wszystkich cech dystynktywnych głosek, w związku z czym wymowa ma charakter przybliżony do wzoru, jest on – ze względu na prostotę formy – najbardziej przyjazny dla użytkowników rozmówek. W związku z powyższym transliteracja jest jednym z najczęściej stosowanych sposobów opisu artykulacyjnego głosek w rozmówkach polsko-niemieckich, również w opracowaniach współczesnych³⁷.

Kolejnym innowacyjnym sposobem, za pomocą którego możliwe było bardziej precyzyjne odwzorowanie właściwości poszczególnych głosek, był międzynarodowy alfabet fonetyczny. Ta forma zapisu wymowy znalazła zastosowanie po raz pierwszy w 1916 r. w rozmówkach „Der neue Reisebegleiter Polnisch”³⁸, jak poniżej (Skan 3d).

Skąd pan przychodzisz? Dokąd pan idziesz?	'skɔd 'pan pɣĩxɔ'dz,ɨf? 'dɔkɔd 'pan idz,ɨf?	Woher kommen Sie? Wohin gehen Sie?
--	--	---------------------------------------

Skan 3d. Przykłady wskazówek artykulacyjnych [w:] „Der neue Reisebegleiter Polnisch” (1916)³⁹

Dla polskich użytkowników omawiany rodzaj transkrypcji pojawił się po raz pierwszy w roku 1979 w opracowaniu „Rozmówki niemieckie”⁴⁰ (Skan 3e).

Czy może pani upraso- wać mi koszulę?	Würden Sie mir bitte das Hemd ausbügeln? [ˈvʏrdən zi: mi:r ˈbitə das hɛmt 'aɔsby:ɡəlŋ]
--	---

Skan 3e. Przykłady wskazówek artykulacyjnych [w:] „Rozmówki niemieckie” (1979)⁴¹

Ze względu na wyjątkowość międzynarodowego alfabetu fonetycznego, składającego się z charakterystycznych znaków, w tym także znaków diakrytycznych, jego zastosowanie w praktyce, szczególnie z perspektywy osób udających się w krótkotrwałą podróż zagraniczną, nie wydaje się łatwe. Propozycja ta nie znalazła zatem szerszego zastosowania w rozmówkach polsko-niemieckich⁴².

³⁷ R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit., s. 260-261.

³⁸ P. Motti P., J. Łęgowski, *Der neue Reisebegleiter Polnisch*, Heidelberg 1916.

³⁹ Ibidem, s. 6.

⁴⁰ H. Ziebart, L. Ziebart, *Rozmówki niemieckie*, Warszawa 1979.

⁴¹ Ibidem, s. 149, odwzorowanie tekstu zgodnie z oryginałem.

⁴² R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit., s. 261.

2.2.1. Nośniki dźwięku

Od roku 1980 rozmówki polsko-niemieckie wydawane drukiem coraz częściej były wyposażane dodatkowo w nośniki dźwięku, które umożliwiały odtwarzanie zapisanych w nich treści w formie akustycznej. W kontekście komunikacji w podróży wiązało się to z posiadaniem odpowiedniego sprzętu przenośnego (tzw. walkmana lub innych).

Pierwszym nośnikiem dźwięku w rozmówkach dla pary językowej polsko-niemieckiej była kasetka magnetofonowa⁴³. Kasetki audio stanowią dodatek do łącznie dziewięciu rozmówek przeznaczonych dla niemieckich użytkowników – po raz pierwszy w siódmym wydaniu rozmówek Stanisława Walewskiego „Langenscheidts Sprachführer Polnisch”⁴⁴ z roku 1980. Dla udających się w podróż do Niemiec polskich użytkowników rozmówek nagrania materiału językowego w formie kaset magnetofonowych pojawiły się w pakiecie z czterema rozmówkami – po raz pierwszy w opracowaniu „Rozmówki polsko-niemieckie dla turystów” (1980)⁴⁵.

Kasetki audio – ze względu na ograniczenia techniczne⁴⁶ – nie zawierały całości materiału językowego zgromadzonego w rozmówkach, zatem tylko w większym lub mniejszym wymiarze pokrywały się z treściami rozmówek. Poszczególne nagrania, analogicznie do układu tekstu w rozmówkach, składały się z sekwencji dialogowych w jednym języku i ich ekwiwalentów w drugim języku. W ramach każdego nagrania często występowała pauza przeznaczona na powtórzenie formuł w języku obcym. Takiemu zapisowi można niewątpliwie przypisać walory dydaktyczne. Pod względem użytkowym (w podróży) przydatność tego rodzaju pomocy nie była zbyt wysoka, gdyż wyszukanie potrzebnych w danej sytuacji komunikacyjnej fragmentów tekstu nie było łatwe.

W roku 1993 po raz pierwszy do rozmówek „PONS Reisewörterbuch Polnisch”⁴⁷ jako nośnik dźwięku dołączono płytę CD. Łącznie dyski kompaktowe stanowiły

---

⁴³ Po raz pierwszy tego typu wzorce wymowy zostały zarejestrowane na płycie winylowej i stanowiły dodatek do rozmówek „Langenscheidts Reise-Sprachplatte Englisch. 200 Redewendungen mit Übersetzung und Ausspracheangabe” (1959), zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit., s. 262.

⁴⁴ S. Walewski, *Langenscheidts Sprachführer Polnisch*, München, Berlin 1980.

⁴⁵ K. Maciejewski, *Rozmówki polsko-niemieckie dla turystów*, Poznań 1980. Szczegółowe informacje na omawiany tu temat zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch...*, op. cit., s. 262-271.

⁴⁶ Bliższe informacje na ten temat zob. ibidem, s. 103-105.

⁴⁷ J. Hoppe, W. Klemm, *PONS Reisewörterbuch Polnisch*, Stuttgart, Dresden 1993.

dodatek do sześciu rozmówek przeznaczonych dla Niemców⁴⁸. Układ nagrań jest w nich podobny, jak w przypadku kaset. Również tutaj uwzględniono krótkie pauzy, podczas których użytkownik rozmówek może powtarzać i niniejszym również utralać przeczytane i usłyszane wzorce językowe. Nagrany materiał językowy został oznaczony w rozmówkach za pomocą piktogramów w kształcie płyty CD. W przypadku rozmówek przeznaczonych dla polskich odbiorców płyty CD zostały nagrane do dziesięciu opracowań⁴⁹ – po raz pierwszy w roku 2000 do opracowania „Rozmówki polsko-niemieckie”⁵⁰.

Sposób wykorzystania wymienionych pomocy i ich użyteczność są porównywalne do tych, jakie stwarzają kasy audio, przy czym dostęp do wybranych treści w przypadku płyt CD jest znacznie łatwiejszy niż w przypadku kaset.

W roku 2003 w siódmym wydaniu rozmówek „Polnisch – Wort für Wort”⁵¹ płyty CD po raz pierwszy zostały zastąpione plikami MP3. Nagrany materiał językowy został przewidziany przede wszystkim jako trening wymowy do pozyskania ze stron internetowych (w przypadku podanego tu opracowania: www.reise-know-how.de). Tego typu materiał dla polskich użytkowników rozmówek pojawił się w roku 2005 w drugim wydaniu opracowania „Rozmówki niemieckie. Tysiące wyrażen w podróży”^{52,53}.

Ze względu na możliwości techniczne pliki MP3 umożliwiły całościowy zapis prezentowanych w rozmówkach wzorców komunikacji językowej. Również dostęp do dowolnie wybranych treści jest bardzo prosty i nie zajmuje dużo czasu. Co więcej, nagrania mogą być odtwarzane przy użyciu powszechnie dostępnych urządzeń przenośnych, takich jak np. smartfony.

2.3. Alternatywne formy komunikacji w rozmówkach

Oprócz wymienionych powyżej sposobów komunikowania się bez znajomości języka, w rozmówkach, również polsko-niemieckich, zaproponowano ponadto bardziej proste formy porozumiewania się, a mianowicie bez użycia języka.

⁴⁸ Zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit., s. 266.

⁴⁹ Zob. ibidem, s. 272.

⁵⁰ S. Ładzińska, *Rozmówki polsko-niemieckie* (z płytą Audio-CD), Wrocław 2000.

⁵¹ B. Ordish, *Polnisch – Wort für Wort* (z plikami MP3 do pobrania z: www.reise-know-how.de), Bielefeld 2003.

⁵² M. Młodnicka, K. Wehnert, *Rozmówki niemieckie. Tysiące wyrażen przydatnych w podróży*, Poznań 2005.

⁵³ Nagrania na plikach MP3 są dostępne do siedmiu rozmówek przeznaczonych dla Niemców (zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit., s. 269) oraz do siedmiu rozmówek przeznaczonych dla Polaków (zob. ibidem, s. 276).

2.3.1. Komunikacja za pomocą mowy ciała

Komunikacja niewerbalna została doceniona i uwzględniona, choć w bardzo ograniczonym wymiarze, w kilku opracowaniach współczesnych (w tym w czterech dla Niemców)⁵⁴, po raz pierwszy w drugim zaktualizowanym wydaniu rozmówek „Marco Polo Sprachführer”⁵⁵ z roku 2000. Za pomocą zdjęć zostały w nich zaprezentowane nacechowane znaczeniowo ruchy ciała (łącznie sześć przykładów) w formie często stosowanych gestów, jak np. w poniższym przykładzie (Skan 4).

Skan 4. „Lass uns einen trinken gehen!”⁵⁶ [w:] „Polnisch. Sprachführer mit Insider-Tipps” (2000)⁵⁷

Taki rodzaj komunikacji występuje w jednym opracowaniu („Rozmówki niemieckie na każdy wyjazd”⁵⁸) dla Polaków, zawiera łącznie sześć przykładów, w tym m.in. „Nie rób ze mnie głupka!/Nie nabierzesz mnie! – Machając otwartą dłońią skierowaną w stronę swojej twarzy, dajesz drugiej osobie do zrozumienia, jak głupi jest czyjś pomysł lub zachowanie”⁵⁹.

2.3.2. Komunikacja z wykorzystaniem tablic obrazkowych

We współczesnych rozmówkach polsko-niemieckich zaproponowano również najprostszą formę komunikacji za pomocą obrazu. Nadano jej kształt ilustrowanych tablic służących do porozumiewania się bez słów poprzez wskazanie palcem wybranego obiektu/produktu/ przedmiotu, najczęściej podczas robienia zakupów (np. ubrań, artykułów drogeryjnych, artykułów elektrycznych, artykułów piśmienniczych) lub kontaktu z personelem hotelowym. Autorzy rozmówek⁶⁰ traktują bowiem

⁵⁴ Zob. ibidem, s. 329.

⁵⁵ J. Hoppe, W. Klemm, *Polnisch. Sprachführer mit Insider-Tipps (Sprechen und Verstehen – ganz einfach)*, Ostfildern 2000.

⁵⁶ *Chodźmy na jednego!*, tł. RN.

⁵⁷ Ibidem, s. 13.

⁵⁸ M. Piotrowska, *Niemiecki. Rozmówki na każdy wyjazd*, Warszawa 2017, s. 19-22.

⁵⁹ Ibidem, s. 19.

⁶⁰ M.in. D. Mrowiński, Ch. Wirth, A. Dralle, I. Bertz, *Sprachführer in Bildern. Polnisch* (z nagraniami w formie MP3 do pobrania ze strony internetowej), Stuttgart 2017, s. 4.

obraz jako „uniwersalny język, który rozumieją przedstawiciele wszystkich kultur”⁶¹. Po raz pierwszy ten rodzaj komunikacji pojawił się we wspomnianym powyżej drugim wydaniu rozmówek „Polnisch. Sprachführer mit Insider-Tipps” (2000)⁶². Taka propozycja komunikowania się występuje również w dwóch opracowaniach dla Polaków, które zawierają: tablice przedstawiające owoce i warzywa⁶³ oraz tablice przedstawiające owoce, warzywa, ryby i owoce morza, śniadanie, napoje, artykuły drogeryjne⁶⁴.

2.5. Innowacyjne formy rozmówek

Niekiedy podejmowano próby nadawania rozmówkom nowych kształtów tak, aby jeszcze bardziej usprawnić komunikację i/lub jednocześnie zapewnić ich użytkownikom rozrywkę. Pierwszą niekonwencjonalną formę rozmówek zaproponowano w roku 2009 w opracowaniu „Polnisch-Riegel”⁶⁵, które po rozłożeniu ma formę wachlarza (Skan 5).

Scan 5. „Berlitz Polnisch-Riegel“ (2009)⁶⁶

Tworzy go 148 dwustronnie zapisanych ruchomych kart (pasków) zawierających wzory zachowań językowych charakterystycznych dla typowych sytuacji komunikacyjnych w podróży. Zostały one pogrupowane tematycznie⁶⁷ (dodatkowo

⁶¹ Ibidem.

⁶² J. Hoppe, W. Klemm, *Polnisch. Sprachführer mit Insider-Tipps*, op., cip.

⁶³ H. Szarmach-Skaza, W. Woźniak, *Langenscheidt Rozmówki ilustrowane. Język niemiecki. Podstawowe zwroty oraz słowniczek podróży*, Warszawa 2001.

⁶⁴ W. Parks, U. Goebel, A. Kuc, *PONS Rozmówki ilustrowane niemieckie*, Poznań 2008.

⁶⁵ J. Götzke, N. Hess, W. Klemm, *Berlitz Polnisch-Riegel: Polnisch ohne Vorkenntnisse, der Kommunikationsshelfer zum Zeigen und Sprechen*, München 2009.

⁶⁶ Ibidem. Zdjęcie wykonane przez autorkę artykułu.

⁶⁷ Razem jednaście zakresów tematycznych, w tym m.in.: *Uprzejme nawiązywanie kontaktu, Prośba o pomoc, Hotel, Jedzenie i napoje, Higiena/Kosmetyki, Nagłe przypadki, Zakupy, Pieniądze/Telefon/Poczta, Zwiedzanie*.

za pomocą różnych kolorów), co ułatwia szybki dostęp do wyszukiwanych treści. Niektóre karty mogą być także łączone z innymi⁶⁸. Użytkownik rozmówek ma do wyboru kilka opcji, jak w poniższym przykładzie.

Ich möchte ein Zimmer. Proszę o pokój. próschã o pókuj. → 5.6-5.7 Zimmerart	Einzelzimmer jednoosobowy jãdnooßobóvy	mit Bad und WC z łazienką i wc swazãnkò i wùtze	mit Frühstück ze śniadaniem sãßnjadãnjam
	Doppelzimmer dwuosobowy dwuooßobóvy	mit Balkon z balkonem sbalkónãm	ohne Frühstück bez śniadania bãßnrjadãnja

Scan 6. Rozdział 5.5 Hotel [w:] „Berlitz Polnisch-Riegel“ (2009)⁶⁹

Podane wyrazy, wyrażenia, zwroty czy zdania są zapisane również w formie transliteracji. Opracowanie to – skierowane do Niemców – jest jedyną tego typu pomocą w komunikacji podczas podróży dla pary językowej polsko-niemieckiej. Przyjęta koncepcja, ze względu na przejrzystość materiału językowego, łatwość dostępu i odczytu, jest bardzo przyjazna dla podróżnych.

W roku 2013 pojawił się nowy produkt w formie kart do gry pod nazwą „Survival. Minirozmówki i karty do gry”⁷⁰. Na poszczególnych kartach zamieszczono tematycznie pogrupowane przykłady formuł rutynowych (wraz z wzorcami wymowy w formie transliteracji) znajdujących zastosowanie w typowych sytuacjach komunikacyjnych⁷¹. Kolory-symbole kart (♠ ♣ ♥ ♦) służą łatwiejszemu, a więc szybszemu dostępowi do materiału językowego. Niniejszym, rozmówkom tym przypisano podwójną funkcję – jako pomoc w komunikacji podczas pobytu w Niemczech oraz jako rodzaj rozrywki, m.in. także podczas podróży.

Kolejny rodzaj rozmówek – w formie gry podróźnej – był dostępny na polskim rynku wydawniczym w 2017 r. Chodzi tu o „Rozmówki polsko-niemieckie. Gra podróźna”⁷². Rozmówki składają się z 50 kart, dodatkowych karteczek do odnotowywania wyników, a także z kostki do gry i ołówka. Wszystkie karty są zapisane obustronnie.

⁶⁸ Zaznaczono je symbolem strzałki. Chodzi tu o karty zawierające pytania lub życzenia.

⁶⁹ J. Götzke, N. Hess, W. Klemm, *Berlitz Polnisch-Riegel ...*, op. cit., s. nienumerowana. Fragment rozmówek odtworzony przez autorkę artykułu.

⁷⁰ S. Kuchta, K. Perczyńska, M. Kubka, P. Wojsyk, *Survival. Minirozmówki i karty do gry. Niemiecki*, Gdańsk 2013.

⁷¹ Np. Powitanie, Przedstawianie się, Policja, Pierwsza pomoc, U lekarza, Hotel, Pieniądze/ Poczta, Sklep/Apteka, Zwiedzanie, Reklamacja.

⁷² *Rozmówki polsko-niemieckie. Gra podróźna*, Pori 2017. Prawdopodobnie jest to reprint fińskiego opracowania. Na opakowaniu nie podano nazwiska autora/autorów.

Na jednej stronie znajdują się wyrazy, rzadziej wyrażenia, zwroty czy zdania w języku polskim, na drugiej ich niemieckie odpowiedniki. Wzorców wymowy nie podano. Materiał językowy obejmuje pięć kategorii tematycznych (*ważne miejsca, jedzenie, nocleg, inne, przydatne zwroty*) oznaczonych kolorowymi piktogramami. Gra polega na przetłumaczeniu wyrazów/ zwrotów/zdań, które zostały wylosowane poprzez rzut kostką, na język polski lub niemiecki. Ma ona zatem oprócz charakteru rozrywkowego wyraźną funkcję dydaktyczną, ponieważ, aby (wy)grać, trzeba się wykazać znajomością zawartego w grze słownictwa. Gra jest dedykowana zarówno Polakom, jak i Niemcom, co potwierdza również dwujęzycznie sporządzona instrukcja. Jeśli zaś chodzi o zastosowanie gry w bezpośredniej komunikacji, zamieszczenie na jednej karcie słownictwa z różnych kategorii tematycznych nie wydaje się praktycznym rozwiązaniem. Niemniej nie można wykluczyć braku możliwości porozumiewania się za pomocą tej gry czy wręcz samodzielnego posługiwania się językiem polskim/niemieckim dzięki opanowaniu zawartego w niej słownictwa.

3. Rozmówki dla pary językowej polsko-niemieckiej w formie cyfrowej

Wraz z postępem technologicznym, w tym powstaniem Internetu, zaczął się nowy etap w tworzeniu rozmówek dwujęzycznych.

3.1. Rozmówki online

Z początkiem nowego stulecia obok rozmówek wydawanych drukiem pojawiają się pierwsze opracowania online. Obecnie⁷³ dla polskich użytkowników są dostępne cztery oferty⁷⁴, w tym „Rozmówki polsko-niemieckie”⁷⁵, „www.rozmowki.slowka.pl” (2005, aktualizacja 2010)⁷⁶, „Rozmówki po niemiecku” (2015)⁷⁷, „Rozmówki

⁷³ Stan na 14 kwietnia 2022 r.

⁷⁴ Aktywny przestał być założony w 2013 r. portal *JNIEMIECKI.pl*. – dostępny na stronie: www.jniemiecki.pl/rozmowki-niemieckie.html. Rozmówki były częścią portalu internetowego prowadzonego hobbystycznie dla polskich uczniów. Ze stron internetowych zniknęły ponadto rozmówki www.niemiecki.czteryjezyki.pl (zob. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op. cit. s. 151-154), mimo iż portal, na którym zostały zamieszczone nadal istnieje i jest aktywny.

⁷⁵ <https://dojczland.info/rozmowki-polsko-niemieckie/> [dostęp: 13.02.2022].

⁷⁶ http://www.rozmowki.slowka.pl/niemiecki_rozmowki.php (2005, aktualizacja 2010) [dostęp: 13.02.2022].

⁷⁷ <http://www.niemiecki.nauka-jezyka-online.pl/kategorie/rozmowki-po-niemiecku/> [dostęp: 13.02.2022].

niemieckie w podróży” (2017)⁷⁸. Wszystkie stanowią część portali zawierających również inne treści, jak np. informacje dot. możliwości ubezpieczenia samochodu, oferty biur podróży, przykłady pism/listów⁷⁹ czy nawet testy gramatyczne i leksykalne oraz gry-online⁸⁰. W swojej strukturze opracowania te nie odbiegają od tradycyjnych rozmówek w formie drukowanej (por. Skan 7).

Wo kann man die Fahrkarten kaufen? - Gdzie można kupić bilety?
Eine Fahrkarte nach... bitte. - Poproszę jeden bilet do...
Wie viel kostet die Fahrkarte nach... ? - Ile kosztuje bilet do... ?
die Hinfahrkarte lub **einfache Fahrkarte** - bilet w jedną stronę
Fahrkarte hin und zurück - bilet w obie strony

Skan 7. Kupowanie biletu [w:] „www.rozmowki.slowka.pl”

Dla niemieckich użytkowników na stronach www jest dostępnych pięć propozycji rozmówek⁸¹, w tym dwa opracowania w formie pdf, tj. 2-stronicowe: „Mini-Sprachführer Deutsch-Polnisch”⁸², 21-stronicowe: „Kleiner Sprachführer Polnisch-Deutsch”⁸³, a także „Sprachführer Deutsch-Polnisch”⁸⁴, „Polnisch für Urlauber”⁸⁵ oraz „Sprachführer Polnisch” (2004, aktualizacja 2016)⁸⁶. Również w tym przypadku na prezentowane treści składają się zestawienia formuł rutynowych w obu językach. Brak w nich przy tym elementów interaktywnych, jak np. zapisu akustycznego poszczególnych środków językowych (por. Skan 8).

Die Rechnung bitte.
Machen Sie (mir) bitte die Rechnung fertig.
Kann ich mit Kreditkarte bezahlen?

Proszę o rachunek.
Proszę (mi) przygotować rachunek.
Czy mogę zapłacić kartą kredytową?

Skan 8. Abmeldung, Bezahlung [w:] „Kleiner Sprachführer Polnisch-Deutsch”⁸⁷

⁷⁸ R. Wasilewska, *Rozmówki niemieckie w podróży*, 2017, <https://www.e-korepetycje.net/artykuly/rozmowki-niemieckie-w-podrozy> [dostęp: 13.02.2022].

⁷⁹ <https://dojczland.info/...>, op. cit.

⁸⁰ <http://www.rozmowki.slowka.pl/...>, op. cit.

⁸¹ Nie przy wszystkich podano nazwiska autorów oraz datę utworzenia.

⁸² <https://www.lingua-world.de/pdf/polnisch.pdf> [dostęp: 13.02.2022].

⁸³ <http://aklimex.de/sprafu-pl.pdf> [dostęp: 13.02.2022].

⁸⁴ <https://www.gorama.de/service/sprachfuehrer/deutsch-polnisch> [dostęp: 13.02.2022].

⁸⁵ <https://www.polish-online.com/polen/reisetipps/polnisch-fuer-urlauber.php> [dostęp: 13.02.2022].

⁸⁶ https://wikitravel.org/de/Sprach%C3%BChr_Polnisch [dostęp: 13.02.2022].

⁸⁷ <http://aklimex.de/sprafu-pl.pdf> [dostęp: 13.02.2022].

Mimo szerokich możliwości technicznych, jakie stwarza Internet, rozmówki online w swojej formie, zakresie materiału językowego i sposobie użycia nie różnią się od tych wydanych drukiem, w niektórych z nich zawarto wręcz minima leksykalne. W większości tych opracowań zgromadzone wzorce komunikacyjne nie zostały zapisane w plikach audio⁸⁸. Użytkownicy rozmówek mogą wprawdzie korzystać również z innych funkcji portali, na których je zamieszczono⁸⁹, jednak w bezpośrednim kontakcie *face-to-face* wydają się one mało przydatne. Należy im zatem przypisać bardziej rolę informacyjno-dydaktyczną. Zaletą tego typu opracowań jest możliwość ich odczytu na urządzeniach mobilnych.

3.2. Rozmówki w formie aplikacji

Kolejną propozycją, która powstała dla ułatwienia bezpośredniej komunikacji interlingwalnej, są rozmówki w formie aplikacji odtwarzane na urządzeniach przenośnych, jak smartfony czy tablety.

Łącznie opracowano dziewięć aplikacji rozmówkowych, w tym jedną przeznaczoną zarówno dla Niemców, jak i Polaków („Spróbuj po niemiecku! Versuch’s auf Polnisch!” 2014)⁹⁰. Z myślą o polskich użytkownikach opracowano trzy tego typu narzędzia: „Mobilne rozmówki niemieckie” (2009)⁹¹, „Rozmówki Niemieckie” (2013)⁹² oraz „Rozmówki polsko-niemieckie” (2016)⁹³. Dla użytkowników niemieckich natomiast pięć aplikacji, z czego pierwsza „iPod Translator Polnisch”⁹⁴ została wydana w 2006 r., kolejne to: „Sprachführer Polnisch für iPod” (2007)⁹⁵, „Langenscheidt talk &

⁸⁸ Dialogi zostały nagrane tylko w rozmówkach: <https://dojczland.info/category/rozmowki-polsko-niemieckie/> i niewielkim wymiarze w opracowaniu R. Wasilewskiej, *Rozmówki niemieckie...*, op., cit.

⁸⁹ Dotyczy przede wszystkim polskich użytkowników.

⁹⁰ *Spróbuj po niemiecku! Versuch’s auf Polnisch!” Rozmówki polsko-niemieckie, niemiecko-polskie*, Warszawa 2014, aktualizacja 2015, 2023. Aplikacja ta została opracowana z myślą o Niemcach i Polakach na zlecenie organizacji Deutsch-Polnisches Jugendwerk/Polско-Niemiecka Współpraca Młodzieży (zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch...*, op. cit., s. 161-163).

⁹¹ *Mobilne rozmówki niemieckie*, Poznań 2009.

⁹² *Rozmówki niemieckie*, Kraków 2013, aktualizacja 2017.

⁹³ *Rozmówki polsko-niemieckie*, Bydgoszcz 2016, aktualizacja 2017.

⁹⁴ *iPod Translator Polnisch*, Hamburg 2006.

⁹⁵ *Sprachführer Polnisch für iPod*, Köln 2007.

travel Polnisch“ (2013)⁹⁶, „L für die Reise. Reisesätze. Polnisch” (2013)⁹⁷ oraz „Sprachführer Polnisch – Reisen Sie problemlos durch Polen” (2014)⁹⁸.

Warto tu odnieść się do pierwszego tego typu opracowania „iPod Translator Polnisch”⁹⁹, nazwanego przez swoich twórców – ze względu na jego innowacyjność – osobistym tłumaczem (niem. *persönlicher Dolmetscher*). Tworzą go: płyta instalacyjna CD i minigłośnik (Skan 9) oraz broszurka zawierająca zestawienie środków językowych zapisanych na płycie. Za pomocą tego urządzenia można odtworzyć dowolnie wybrane sekwencje dialogowe za pomocą minigłośnika dołączonego do iPoda.

Scan 9. „iPod Translator Polnisch” z minigłośnikiem (2006)¹⁰⁰

Inna aplikacja – „Mobilne rozmówki niemieckie” (2009)¹⁰¹ – zawiera treści opracowania wydane drukiem w 2005 r.^{102, 103}. Korzystanie z tego narzędzia polega na wpisaniu na klawiaturze smartfona wybranego słowa w języku polskim. W ten sposób pojawiają się środki językowe i przykłady ich użycia w języku polskim i niemieckim, jak poniżej¹⁰⁴.

dom → Zakwaterowanie [Unterkunft]: Czy można tu wynająć domek? Kann man hier ein Campinghäuschen mieten?

→ Jedzenie [Essen]: Poproszę kieliszek wina domowego. Bitte ein Glas Hauswein.

⁹⁶ *Langenscheidt talk & travel Polnisch, App für iOS*, München 2013.

⁹⁷ *L für die Reise. Reisesätze. Polnisch*, (App), München 2013, aktualizacja 2017.

⁹⁸ *Sprachführer Polnisch – Reisen Sie problemlos durch Polen*, (App), (brak miejsca wydania) 2014, aktualizacja 2015. Trzy ostatnie aplikacje są dostępne na systemie operacyjnym iOS, opcjonalnie również na Android i Windows® Phone, zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op., cit., s. 452).

⁹⁹ *iPod Translator Polnisch*, op., cit.

¹⁰⁰ *iPod Translator Polnisch*, op., cit. Zdjęcie wykonane przez autorkę artykułu.

¹⁰¹ *Mobilne rozmówki niemieckie*, Poznań 2009, aktualizowane w latach 2010 i 2012.

¹⁰² M. Młodnicka, K. Wehnert, *Rozmówki niemieckie. Tysiące wyrażen przydatnych w podróży*, Poznań 2005.

¹⁰³ Zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op., cit., s. 451.

¹⁰⁴ Aplikacja umożliwia również odczytywanie treści w układzie odwrotnym, tj. niemiecko-polskim.

Dostęp do środków językowych potrzebnych do komunikacji jest możliwy ponadto poprzez wskazanie w menu głównym wybranej kategorii tematycznej (np. *W podróży, Zakwaterowanie, Jedzenie, Zawieranie znajomości, Zwiedzanie*).

W aplikacji „Rozmówki niemieckie” (2013)¹⁰⁵ wybrane sekwencje dialogowe mogą zostać ponadto odtworzone poprzez kliknięcie na ikonkę głośnika (podobnie w aplikacjach dla niemieckich użytkowników, np. „Sprachführer Polnisch für iPod” (2007)¹⁰⁶, „Langenscheidt talk & travel Polnisch”¹⁰⁷ czy „L für die Reise. Reisesätze. Polnisch“ (obie z 2017 r.)^{108,109}.

3.3. Rozmówki w formie e-booków

W roku 2008 po raz pierwszy rozmówki dla omawianej pary językowej wydano w formie e-booka – książki dostępnej w wersji elektronicznej. Chodzi o opracowanie przeznaczone dla polskich użytkowników do komunikowania się w języku niemieckim pt. „e-Rozmówki. Język niemiecki”¹¹⁰. Dla niemieckich użytkowników pierwsze tego typu opracowanie ukazało się w roku 2014 („Langenscheidt Sprachführer Polnisch. Die wichtigsten Sätze und Wörter für die Reise”)¹¹¹. Łącznie zaferowano dotychczas osiem e-booków (po cztery dla każdego języka). Większość z nich to zachowane w oryginale wersje rozmówek drukowanych¹¹². Wśród tych propozycji wyróżnia się „Illustrierter Sprachführer Polnisch” (2016)¹¹³, w którym treści zostały bogato zilustrowane. Ponadto zawarte są w nim strony ze słownikiem obrazkowym, który ma ułatwiać i przyspieszać porozumiewanie się.

E-booki dla pary językowej polsko-niemieckiej odróżnia od rozmówek wydanych w wersji papierowej forma ich odczytu. Do tego celu wykorzystywane są przeznaczone do tego celu przenośne urządzenia (czytniki e-booków).

¹⁰⁵ *Rozmówki niemieckie ...*, op. cit.

¹⁰⁶ *Sprachführer Polnisch ...*, op. cit.

¹⁰⁷ *Langenscheidt talk & travel ...*, op. cit.

¹⁰⁸ *L für die Reise ...*, op. cit.

¹⁰⁹ Więcej na ten temat zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op., cit., s. 159-166.

¹¹⁰ A. Frączek, *e-Rozmówki. Język niemiecki*, Warszawa 2008.

¹¹¹ *Langenscheidt Sprachführer Polnisch. Die wichtigsten Sätze und Wörter für die Reise* (e-Book), München 2014.

¹¹² Zob. R. Nadobnik, *Sprachführer für Deutsch und Polnisch ...*, op., cit., s. 167-170.

¹¹³ M. Starrenberg, *Illustrierter Sprachführer Polnisch* (e-Book), Hamburg 2016.

4. Mobilne tłumaczniki mowy

Nowe stulecie otworzyło kolejne możliwości rozwoju w obszarze komunikacji interlingwalnej w omawianym kontekście. Po raz pierwszy pojawiają się produkty wykraczające poza przyjęte dotychczas schematy – przenośne tłumaczniki mowy¹¹⁴. „Connect with the world”¹¹⁵ to najczęstsze hasła reklamowe promujące małe, praktyczne urządzenia służące do przekładu tekstu w kilkudziesięciu (60-82)¹¹⁶ językach do wyboru. Najbardziej przełomową funkcją tego typu narzędzi jest niezaprzeczalnie tłumaczenie mowy, które umożliwia szybki, swobodny kontakt z rodzimymi użytkownikami danego języka w bardzo przystępny sposób. Obecnie dostępnych jest kilka tego typu urządzeń uwzględniających również parę językową polsko-niemiecką, w tym np. „Vasco Translator” (2018)¹¹⁷, „Jarvisen Translator”¹¹⁸, „Pocketalk S Voice Translator”¹¹⁹, „Travis Touch Go” (2020)¹²⁰, „Dosmono Travel”¹²¹, „Translator Langogo Genesis” (2020)¹²². Dla przykładu, pierwszy z wymienionych – „Vasco Translator” (w wersji M3) – oferuje przekład w ponad 70 językach. Oprócz tłumaczeń *face-to-face* dokonuje również tłumaczeń rozmów telefonicznych, a także przekładu tekstów zapisanych w obrazach, co w perspektywie podróży jest bardzo praktyczne, np. przy wyborze posiłków z karty dań w restauracji, odczytywaniu połączeń komunikacyjnych w oparciu o rozkład jazdy pociągów czy podczas zwiedzania muzeum. Urządzenie ma stałe, Nielimitowane łącze internetowe, dzięki któremu na bieżąco jest aktualizowane.

---

¹¹⁴Poprzedziły je (względnie pojawiały się równocześnie) systemy translacyjne dostępne w Internecie, jak np. Google Translator, Microsoft Translator, Translator.EU, EuroAlphabet, Pons-Translator czy działający od 2017 r. w oparciu o jeszcze bardziej zaawansowane technologie (sieci neuronowe) translator DeepL.

¹¹⁵*Jarvisen Translator*, Kalifornia 2019, 2022, <https://www.jarvisen.com/> [dostęp: 14.04.2022].

¹¹⁶Niektórzy producenci podają liczbę ponad 100 języków (por. *Translator Langogo Genesis*, Wilmington 2020, <https://www.langogoai.com/langogo-genesis-language-translator/> [dostęp: 14.04.2022]).

¹¹⁷*Vasco Translator M3*, China 2008.

¹¹⁸*Jarvisen Translator* ..., op. cit.

¹¹⁹<https://www.pocketalk.com/product/pocketalk-voice-translator/> [dostęp: 14.04.2022].

¹²⁰*Travis Touch Go*, Rotterdam 2020, <https://www.travistranslator.com/product/travis-touch/> [dostęp: 14.04.2022].

¹²¹<https://voice-translator-review.com/translator/dosmono-travel> [dostęp: 14.04.2022].

¹²²*Translator Langogo* ..., op. cit.

Mimo niekwestionowanych zalet przenośnych translatorów mowy dokładność dokonywanych przez nie tłumaczeń nie jest zawsze zadowalająca, o czym informują również sami ich producenci (np. Vasco Electronics). Podobnie zatem, jak w przypadku innych translatorów tekstowych (np. Google), uzyskane tą drogą przekłady mogą być obarczone błędem skutkującym zakłóceniem komunikacji lub powstaniem zabawnej sytuacji, jak to miało miejsce np. podczas Igrzysk Olimpijskich w Tokio (2021), gdy polska lekkoatletka Anita Włodarczyk została powitana przez jednego z japońskich kibiców transparentem z napisem w języku polskim „Witam serdecznie. Daj spokój”.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonego badania na przykładzie pary językowej polsko-niemieckiej można potwierdzić, iż nieprzerwanie przez stulecia podejmowano próby umożliwienia skutecznej komunikacji interlingwalnej osobom bez znajomości języka, tworząc i doskonaląc przeznaczone do tego celu pomoce. Dzięki możliwościom technicznym opracowania te stały się wielofunkcyjnymi multimodalnymi konglomeratami tekstowymi. Z pierwotnej wersji – rozmówek – w formie papierowej ewoluowały w ostatnim czasie do urządzeń czy aplikacji odtwarzanych na powszechnie dostępnych urządzeniach mobilnych, jak np. smartfony czy tablety. Rozwój technologii cyfrowych umożliwił ponadto stworzenie przełomowych w skali rozwoju cywilizacyjnego człowieka narzędzi wspierających procesy porozumiewania się w postaci przenośnych translatorów mowy.

Podjęte zagadnienie badawcze w sposób szczególny ilustruje, jak istotną rolę odgrywa postulowane przez Antoniego Furdala¹²³ językoznawstwo otwarte – nie tylko w obszarze badań nad językiem, lecz także w kształtowaniu procesów komunikacji międzyludzkiej.

Na uwagę zasługuje ponadto kwestia gatunku tekstu, jakim są rozmówki w dalszej perspektywie. Nasuwa się tu bowiem pytanie, czy w tym obszarze tkwi jeszcze potencjał względnie potrzeba dalszego rozwoju, czy też ich funkcję przejmą już bezpowrotnie systemy translacyjne.

---

¹²³ A. Furdal, *Językoznawstwo otwarte*, Opole 1977.

Bibliografia

Literatura prymarna:

1. *Colloquia puerilia polono-germanica*, Kraków ok. 1520, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=143980>.
2. Dawid-Pentzek I., Yilmaz E., *Reisedolmetscher Polnisch (mit einer Tonkassette)*, Ismaning 1990.
3. *Dosmono Travel*, <https://voice-translator-review.com/translator/dosmono-travel>.
4. *Eyn kurtze vnd gruntliche Vnderweisung beider sprachen/zu reden vnd zu lesen Polnisch vnd Deutsch. Krotkie ij grvntowne Vkazanye ij navka/oboyey mowy mowić/ij czisie Polskye ij Nyemyeckye*, Wittenberg ok. 1523.
5. Frączek A., *e-Rozmówki. Język niemiecki*, Warszawa 2008.
6. Götzke J., Hess N., Klemm W., *Berlitz Polnisch-Riegel: Polnisch ohne Vorkenntnisse, der Kommunikationsheifer zum Zeigen und Sprechen*, München 2009.
7. Hoppe J., Klemm W., *PONS Reisewörterbuch Polnisch*, Stuttgart, Dresden 1993.
8. Hoppe J., Klemm W., *Polnisch. Sprachführer mit Insider-Tipps (Sprechen und Verstehen – ganz einfach)*, Ostfildern 2000.
9. *iPod Translator Polnisch*, Hamburg 2006.
10. *Jarvisen Translator*, Kalifornia 2019, 2022, <https://www.jarvisen.com/>.
11. *Kleiner Sprachführer Polnisch-Deutsch*, (brak daty utworzenia), <http://aklimex.de/sprafu-pl.pdf>.
12. Krawecki J., *Rozmówki Polsko-Niemieckie do nauki języka niemieckiego zastosowane do potrzeb praktycznych*, Rzeszów 1906.
13. Kuchta S., Perczyńska K., Kubka M., Wojsyk P., *Survival. Minirozówki i karty do gry. Niemiecki*, Gdańsk 2013.
14. *Langenscheidt Sprachführer Polnisch. Die wichtigsten Sätze und Wörter für die Reise (e-Book)*, München 2014.
15. *Langenscheidt talk & travel Polnisch, App für iOS*, München 2013.
16. *L für die Reise. Reisesätze. Polnisch*, (App), München 2013, aktualizacja 2017.
17. „Logos” *Słówka, zwroty i rozmówki polsko-niemieckie z dokładną wymową*, Kraków 1910.
18. Ładzińska S., *Rozmówki polsko-niemieckie* (z płytą Audio-CD), Wrocław 2000.
19. Maciejewski K., *Rozmówki polsko-niemieckie dla turystów*, Poznań 1980.
20. Malczowski [Małczowski] S. J., *Die Deutsche und Polnische Dialogi [...]*, Riga 1684.
21. *Mini-Sprachführer Deutsch-Polnisch – Lingua-World*, (brak daty utworzenia), <https://www.lingua-world.de/pdf/polnisch.pdf>.
22. Młodnicka M., Wehnert K., *Rozmówki niemieckie. Tysiące wyrażen przydatnych w podróży*, Poznań 2005.
23. *Mobilne rozmówki niemieckie*, Poznań 2009.
24. Motti P., Łęgowski J., *Der neue Reisebegleiter Polnisch*, Heidelberg 1916.
25. Mrowiński D., Wirth Ch., Dralle A., Bertz I., *Sprachführer in Bildern. Polnisch* (z nagraniami w formie MP3 do pobrania ze strony internetowej), Stuttgart 2017.

26. Ordish B., *Polnisch – Wort für Wort* (z plikami MP3 do pobrania z: www.reise-know-how.de), Bielefeld 2003.
27. Parks W., Goebel U., Kuc A., *PONS Rozmówki ilustrowane niemieckie*, Poznań 2008.
28. Piotrowska M., *Niemiecki. Rozmówki na każdy wyjazd*, Warszawa 2017.
29. *Pocketalk S Voice Translator*, <https://www.pocketalk.com/product/pocketalk-voice-translator/>.
30. Potocki Fr. A., *Koch's Sprachführer Bd. 12, Mówisz Pan Po Polsku? (Sprechen Sie polnisch?) [...]*, Dresden, Leipzig 1882, 1902.
31. *Rozmówki niemieckie Słowka.pl.*, 2005, aktualizacja 2010, http://www.rozmowki.slowka.pl/niemiecki_rozmowki.php.
32. *Rozmówki niemieckie*, Kraków 2013, aktualizacja 2017.
33. *Rozmówki polsko-niemieckie. Dojezland.info*, Berisch Gladbach (brak daty utworzenia), <https://dojezland.info/rozmowki-polsko-niemieckie/>.
34. *Rozmówki polsko-niemieckie*, Bydgoszcz 2016, aktualizacja 2017.
35. *Rozmówki polsko-niemieckie. Gra podróżna*, Pori 2017.
36. *Rozmówki po niemiecku – Niemiecki online*, 2015, <http://www.niemiecki.nauka-jezyka-online.pl/kategorie/rozmowki-po-niemiecku/>.
37. *Sprachführer Deutsch-Polnisch*, Berlin (brak daty utworzenia), <https://www.goruma.de/service/sprachfuehrer/deutsch-polnisch>.
38. *Sprachführer Polnisch*, 2004, aktualizacja 2016, https://wikitravel.org/de/Sprachführer%C3%BChrer_Polnisch.
39. *Sprachführer Polnisch für iPod*, Köln 2007.
40. *Sprachführer Polnisch – Reisen Sie problemlos durch Polen*, (App), (brak miejsca wydania) 2014, aktualizacja 2015.
41. Starrenberg M., *Illustrierter Sprachführer Polnisch* (e-Book), Hamburg 2016.
42. Szarmach-Skaza H., Woźniak W., *Langenscheidt Rozmówki ilustrowane. Język niemiecki. Podstawowe zwroty oraz słowniczek podróży*, Warszawa 2001.
43. *Translator Langogo Genesis*, Wilmington 2020, <https://www.langogoi.com/langogo-genesis-language-translator/>.
44. *Travis Touch Go*, Rotterdam 2020, <https://www.travistranslator.com/product/travis-touch/>.
45. *Vasco Translator M3*, China 2008.
46. *Spróbuj po niemiecku! Versuch's auf Polnisch!*” *Rozmówki polsko-niemieckie, niemiecko-polskie*, Warszawa 2014, aktualizacja 2015, 2023.
47. Volckmar N., *Vierzig Dialogi [...]*, Thorn, Dantzig 1612, 1639.
48. Walewski S., *Langenscheidts Sprachführer Polnisch*, München, Berlin 1980.
49. Wasilewska R., *Rozmówki niemieckie w podróży*, 2017, <https://www.e-korepetycje.net/artykuly/rozmowki-niemieckie-w-podrozy>.
50. Woyno B. A., *Polnisch für Urlauber*, (brak daty utworzenia), <https://www.polish-online.com/polen/reisetipps/polnisch-fuer-urlauber.php>.
51. Ziebart H., Ziebart L., *Rozmówki niemieckie*, Warszawa 1979.

Literatura sekundarna:

1. Bachman, L. F., Palmer A. S., *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests*, Oxford, New York, Athens et al. 1996.
2. Burger H., *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Berlin: 2007.
3. Bühler, K., *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Stuttgart 1934, 1999.
4. Ernst P., *Pragmatik*, [w:] *Kanzleisprachenforschung. Ein internationales Handbuch*, A. Greule, J. Meier, A. Ziegler, red., Berlin, Boston 2012, s. 251-262.
5. Furdal A., *Językoznawstwo otwarte*, Opole 1977.
6. Glück H., Schröder K., Pörzgen I., Tkocz M., *Deutschlernen in den polnischen Ländern vom 15. Jahrhundert bis 1918. Eine teilkommentierte Bibliographie*, Wiesbaden 2007.
7. Grucza F., *Kulturowe determinanty języka oraz komunikacji językowej*, [w:] *Język, kultura – kompetencja kulturowa. Materiały z XII Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW (Zaborów, 5-8 listopada 1987 r.)*, red. F. Grucza, Warszawa 1992, s. 9-70.
8. Grundler E., *Gesprächskompetenz – Ein Systematisierungsvorschlag im Horizont schulischer Bildungsstandards und Kompetenzen*, „Didaktik Deutsch“ 2008, nr 24, s. 48-69.
9. Grundler E., *Kompetent argumentieren. Ein gesprächsanalytisch fundiertes Modell*, Tübingen 2011.
10. Jakobson R., *Linguistics and poetics*, [w:] *Style in language*, red. T. A. Sebeok, New York, London 1960, s. 350-377.
11. *Lexikon der Sprachwissenschaft*, red. H. Bußmann, Stuttgart 2008.
12. Maier I., *Jako drogo schynkvyq tho wino. Wie tewer schenckt man den weyn. Ein wenig bekanntes polnisch-deutsches Gesprächsbüchlein aus dem ersten Viertel des 16. Jahrhunderts*, „Slovo: Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures“ 2003, nr 49, s. 5-41.
13. Nadobnik R., *Sprachführer für besondere Zwecke (am Beispiel des Deutschen und des Polnischen)*, „Lingwistyka Stosowana. Applied Linguistics. Angewandte Linguistik“ 2017, nr 23, s. 65-78.
14. Nadobnik R., *Sprachführer für Deutsch und Polnisch. Die Geschichte der Textsorte von ihren Anfängen bis zur Gegenwart in kontrastiver Darstellung*, Hamburg 2019.
15. Nerius D., *Graphematik/Orthographie*, [w:] *Kleine Enzyklopädie – deutsche Sprache*, red. W. Fleischer, G. Helbig, G. Lerchner, Frankfurt am Main 2001, s. 325-350.
16. Pilz K. D., *Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung, Begriffsbestimmung und Systematisierung unter Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache*, Göppingen 1978.
17. Pirożyński J., *Nieznane rozmówki polsko-niemieckie z 1. połowy XVI w. w zbiorach Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1980, nr XXX, s. 43-67.
18. Saussure F. de, *Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft*, red. Ch. Bally et al., Berlin, New York 2001.

**Communication during foreign travel on the example
of a German-Polish language pair – a diachronic approach**

Abstract

This paper deals with ways of communicating when travelling abroad without knowing the language of the destination country. The research is diachronic in nature and covers different types of studies, ranging from the earliest printed publications (phrasebooks) to the contemporary ones in the form of digital technology-based tools (portable speech translators), used for communicating in typical everyday situations. Due to the extensive research material, the main focus will be on assessing the use value of such aids, including in particular the modes of communication they enable. The discussed issue will be illustrated using the example of a Polish-German language pair, for which increasingly user-friendly tools supporting interlingual communication have been developed continuously for more than 500 years.

Keywords: communication, travel, Polish, German, diachronic approach